

Леся Корецька,
начальник відділу наукового та навчально-методичного
забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
ORCID ID 0000-0003-4479-4060,
lkoretskaja@ukr.net

ОРІЄНТОВНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЩОДО ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

У статті проаналізовано надбання сімейної педагогіки та досліджень щодо підготовки учнівської молоді до сімейного життя у позакласній роботі. Визначено основні завдання наукового дослідження з проблем підготовки учнів до сімейного життя. Згідно мети і завдань наукового експерименту розроблено модель формування професійної компетентності вчителя. Модель формування професійної компетентності вчителя та сімейних цінностей в учнів побудовано на основі системного, професійного та особистісного підходу з питань підготовки учнів до сімейного життя. Модель відтворює технологію формування професійної компетентності вчителя в процесі науково-методичної діяльності. Особлива увага приділена розкриттю професійної компетентності педагогів яка реалізується в єдності та взаємодії навчання і виховання. Визначено структуру професійної компетентності вчителів: загальнолюдська; загальнонаукова; фахова; особистісна.

Ключові слова: професійна готовність, компетентність вчителя, сім'я, учні, батьки, сімейні цінності

Леся Корецькая. Ориентировочная модель формирования профессиональной компетентности учителя по подготовке учащихся к семейной жизни во внеклассной работе

В статье проанализированы достижения семейной педагогики и исследований по подготовке молодежи к семейной жизни во внеклассной работе. Определены основные задачи научного исследования по проблемам подготовки учащихся к семейной жизни. Согласно цели и задач научного эксперимента разработана модель формирования профессиональной компетентности учителя. Модель формирования профессиональной компетентности учителя и семейных ценностей у учащихся построена на основе системного, профессионального и личностного подхода по вопросам подготовки учащихся к семейной жизни. Модель воспроизводит технологию формирования профессиональной компетентности учителя в процессе научно-методической деятельности. Особое внимание уделено раскрытию профессиональной компетентности педагогов которая реализуется в единстве и взаимодействии обучения и воспитания. Определена структура профессиональной компетентности учителей: общечеловеческая; общенаучная; профессиональная; личностная.

Ключевые слова: профессиональная готовность, компетентность учителя, семья, ученики, родители, семейные ценности.

Lesia Koretska. An indicative model of teacher professional competence formation in preparing students for family life in extracurricular work

The article analyzes the achievements of family pedagogy and research on the preparation of student youth for family life. The basic tasks of scientific research on problems of preparation of students to family life are determined. According to the purpose and tasks of the scientific experiment, a model for forming the teacher's professional competence has been developed. A model for forming the teacher's professional competence and family values in students is based on a systematic, professional and personal approach to the preparation of students for family life. The model reproduces the technology of forming the professional competence of the teacher in the process of scientific and methodological activity. A particular attention to the disclosure of teachers' professional competence is paid in the article. The abovementioned competence is realized in the unity and interaction of education and upbringing. The structure of teachers' professional competence is determined. The latter consists of the components as listed below: universal; general scientific; professional; personal ones.

Key words: professional readiness, teacher's competence, family, students, parents, family values

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Модернізація освітньої галузі в Україні зумовила багато питань, розв'язання яких неможливе без основних учасників – фахівців освіти. На наш погляд, важко переоцінити роль навчально-методичного забезпечення підготовки вчителів, які не тільки впливають на якість освітнього процесу, але й підносять на значно вищий рівень освіченість і вихованість учнів.

Сім'я є першоосновою духовного та соціального розвитку суспільства, його природним і найбільш стійким елементом. У сім'ї найповніше зберігаються першоознаки давніх етносів і відображаються всі етапи історичного розвитку кожного народу. Сім'я акумулює в собі найважливіші ознаки суспільних процесів, економічного та культурного розвитку й одночасно співпрацює із суспільством.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури підтверджує значний інтерес вчених до висвітлення проблеми підготовки дітей та молоді до сімейного життя. Велика кількість досліджень присвячена теорії і практиці сімейного виховання особистості: М. Алексеева, Т. Буленко, І. Бестужев-Лада, Д. Варта, І. Гребенніков, Г. Гурко, С. Жигалін, М. Вовчик-Блакитна, І. Мачуська, Н. Новикова, Л. Канішевська, В. Шахрай, Л. Гончар. Дослідженню теми розвитку сім'ї присвятили свої роботи Г. Філіпова та ін. Проблеми відповідального батьківства: І. Бех, Є. Бондаревська, Л. Буніна, А. Буковінська, Р. Гурова, І. Кон, Н. Карлюк, А. Харчев, В. Штифурак та ін.; проблемі порушення прав дітей насильства в сім'ї приділяють увагу дослідники: Т. Алексєєнко, С. Бадора, В. Бочарова, В. Бондаровська, Т. Василькова, В. Гончаров, О. Докукіна, О. Жорнова, Н. Завенрико, З. Зайцева, І. Зверева, А. Зубков, О. Караман, Л. Ковальчук, О. Сидоренко та ін. Питанню усвідомленого батьківства приділяли увагу І. Зверева, О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Г. Лактіонова, О. Лещенко, І. Кон, О. Кузнєцова, Г. Філіпова, А. Співаковська, В. Столін, І. Хамітова та ін.; проблеми статевого виховання особистості висвітлені дослідниками: С. Віденко, В. Каган, І. Кон, Д. Колесов, В. Кравець, І. Мазера, В. Сорочинська та ін.

Мета статті. У статті ставимо за мету обґрунтувати важливість моделі, яка відтворює технологію формування професійної компетентності вчителя в процесі науково-методичної діяльності, зокрема у позакласній роботі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виходячи з завдань дослідження, нами проаналізовано надбання сімейної педагогіки та досліджень щодо підготовки учнівської молоді до сімейного життя. Сьогодні можна констатувати певні позитивні досягнення щодо методичного розв'язання психолого-педагогічних проблем, форм і методів роботи закладів освіти з питань підготовки й застосування різноманітних методик вивчення сімейних відносин, створення й функціонування системи педагогічного всеобучу, роботи з «важкими» сім'ями та виховання в них дітей, відродження кращих сімейних традицій українського народу [3; 5].

Науковий аналіз підтвердив, що розвиток і становлення сім'ї проходить під впливом ряду соціальних впливів і має багато утворень: сім'я, учні, взаємодія батьків і дітей, взаємодія педагога з батьками учнів, а також науково-методична, психолого-педагогічна підготовка вчителя до діяльності щодо формування в учнів сімейних цінностей у позакласній роботі [4; 9].

У процесі дослідної роботи сімейне виховання розглядалося нами як синтез галузевих культур, об'єктивних соціально-економічних умов, психологічних особливостей особистості, що в сукупності визначають його менталітет, який характеризується оригінальністю складу інтелекту, мислення, спрямованістю морального розвитку особистості.

Нами було визначено основні завдання наукового дослідження з проблем підготовки учнів до сімейного життя. Перше передбачало дослідження та реалізацію теоретичної та практичної підготовки вчителів до освітньої роботи з учнями. Друге – визначення та реалізація змісту, форм і методів формування сімейних цінностей в учнів.

В умовах практичної реалізації завдань розвитку Нової української школи постало питання підвищення професійного рівня та інноваційної компетентності педагогів у позакласній роботі.

Під професійною готовністю вчителя слід розуміти єдність видів його педагогічної діяльності, які забезпечують реалізацію та якість освіти у сучасній Новій українській школі. Компетентнісний підхід передбачає наявність у педагога мотиваційно-цільового, ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, до навчально-пізнавальної діяльності учнів, володіння інноваційними методами професійно-педагогічного цілеспрямованого та творчого проектування, здатності до рефлексії у взаємодії з розвитком активної пізнавальної позиції, творчих здібностей учнів [6].

Зазначимо, науковці по-різному трактують поняття «компетенція». Думки різняться за своєю природою, специфікою розуміння його сутності і змісту. Ось деякі висловлювання: «...загальна

здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях і нахилах, які набуті під час навчання»; «...добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи»; «...готовність використовувати засвоєні знання, вміння і навички, а також способи його діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань» [10, с. 115].

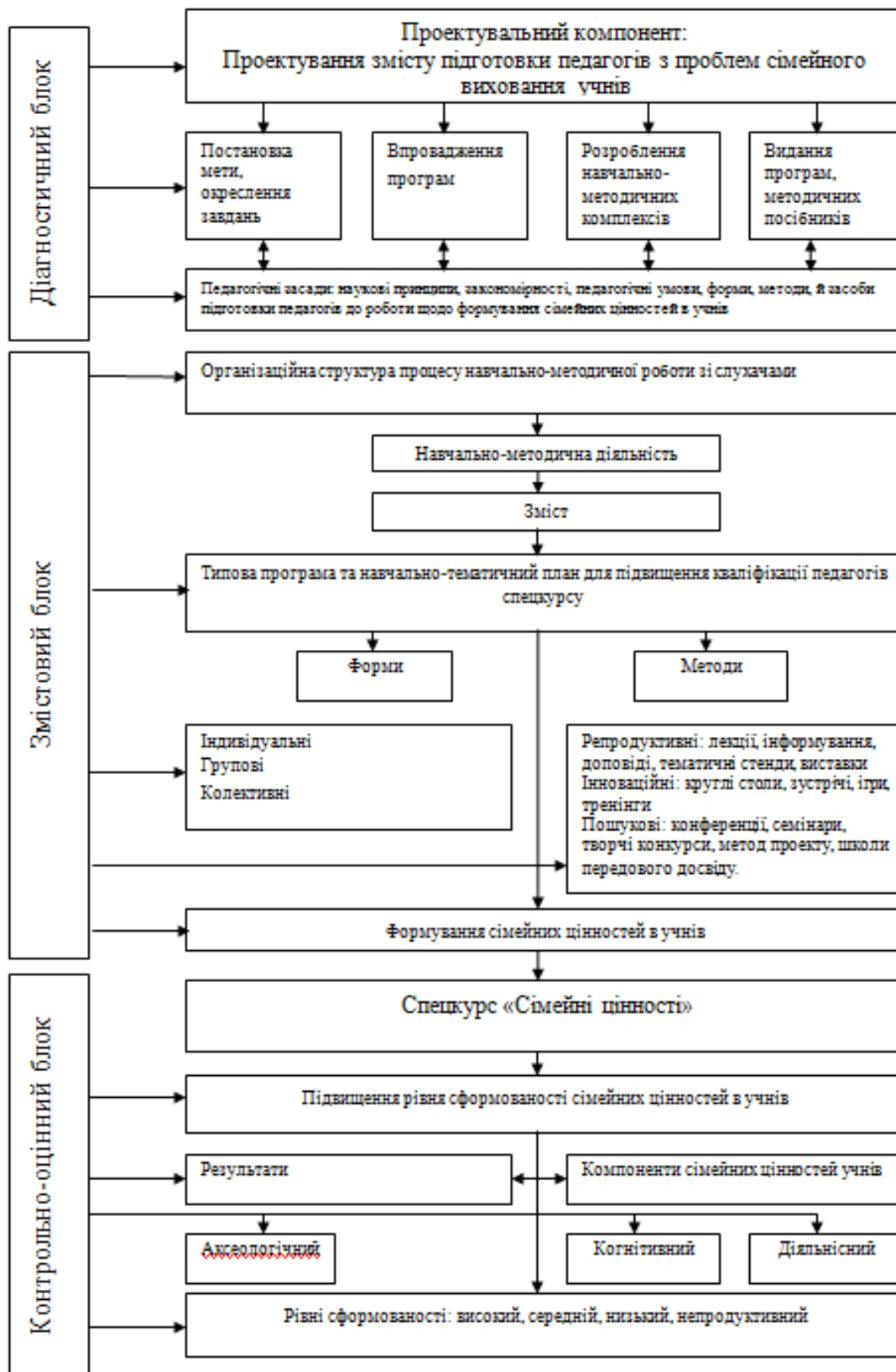

Рис. 1. Структурно-функціональна модель процесу формування професійної компетентності вчителя

Отже, компетенція – це задана вимога (норма) до рівня освітньої підготовки необхідних для здійснення конкретної професійної діяльності, тобто це коло повноважень (стандарт), яким має відповідати вчитель.

Аналізуючи наукові джерела стосовно даної проблеми, ми спиралися на такі визначення поняття «компетентність»: «...специфічна здатність людини, необхідна для ефективного виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі, яка передбачає наявність у людини таких якостей, рис і здатностей: вузькоспеціальних знань; особливого роду предметних навичок; способу мислення; розуміння відповідальності за свої дії»; «...не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації»; «...динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти»; «...підготовленість (теоретична, практична, особистісна, психологічна тощо) до здійснення певної практичної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності» [9, с. 130].

Згідно з нашим дослідженням, потреба в удосконаленні процесу підготовки учителів до реалізації мети і завдань наукового експерименту зумовила розробку моделі формування професійної компетентності вчителя у позакласній роботі, визначення її структурних компонентів.

Модель формування професійної компетентності вчителя щодо формування сімейних цінностей в учнів побудовано у позакласній роботі на основі системного, професійного та особистісного підходу в питаннях підготовки учнів до сімейного життя (рис. 1). У нашому дослідженні модель відтворює технологію формування професійної компетентності вчителя в процесі науково-методичної діяльності. Аналіз праць із проблем моделювання освітніх систем показав: щоб деяка дія вважалася моделюванням, необхідна наявність низки компонентів мети й об'єкта моделювання, самої моделі, а також ознак, якими повинна володіти модель залежно від природи об'єкта моделювання [8].

Метою моделювання процесу формування професійної компетентності вчителя є розробка інноваційної моделі, яка дозволила нам підвищити ефективність цього процесу, співвіднести його з вимогами щодо підготовки учнів до створення сім'ї.

Узагальнення змісту визначень поняття «компетентність» показує, що кожне з них безпосередньо або опосередковано характеризується як інтегральна складова теоретичних, практичних і прикладних знань, практичного досвіду у певному виді діяльності, усвідомлення відповідальності за свої дії, вчинки, результати, а також імовірні наслідки дій.

В структурі нашої моделі професійна компетентність особистості складає основу професіоналізму. Це: «...сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки діяльності, використовувати інформацію»; «...система знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості викладача, зумовлених вимогами суспільства до нового»; «...сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою кращого розв'язання педагогічних задач». [1, с. 74–75].

В структурі професійної компетентності вчителів нами виділено компетентності: загальнолюдська (загальнокультурна, моральна, політична, соціальна, інформаційна, комунікативна, етична, екологічна, валеологічна, тощо), загальнонаукова (методологічна, теоретична, методична, дослідницька), загально професійна (економічна, технічна, правова, психологічна, педагогічна, тощо), фахова (технологічна), функціональна (стратегічна, менеджерська, виконавча) та особистісна (мотиваційна, аутопсихологічна, регулятивна, адаптивна, навчальна) [2].

Аналіз та узагальнення наукових теорій дає підстави стверджувати про недостатність узгодженого погляду щодо визначення поняття «методична компетентність». Нами проаналізовано, що науковці визначену проблему розглядають як складову професійно-педагогічної компетентності, яка передбачає сформованість фундаментальних знань, умінь і навичок у сфері навчальної дисципліни та методики її викладання, володіння різними методами, прийомами та засобами організації освітньої діяльності [7].

На нашу думку, методична компетентність педагога впливає на формування психолого-педагогічних знань, умінь, навичок, що якісно забезпечує викладання навчальних дисциплін. Крім того, методична підготовка щодо формування сімейних цінностей в учнів забезпечує формування в

особистості знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, які дають можливість педагогові вирішувати практичні освітні завдання, зокрема у позакласній роботі.

Аналіз підтверджує, що методична компетентність педагогів – складне науково-методичне утворення, яке актуалізується, розвивається і вдосконалюється в процесі педагогічної діяльності. Інноваційна діяльність дає можливість учителю реалізовувати практичні методичні завдання, забезпечувати ефективність освітньої діяльності, бути готовим до самоосвіти та самовдосконалення.

Професійна компетентність педагога формується у освітньому процесі, який реалізується в єдності та взаємозв'язку навчання і виховання, спрямованих з одного боку, на всебічний розвиток особистості, з іншого – на засвоєння вчителями систематизованих знань, умінь і навичок, необхідних для організації сімейного виховання, розвитку потенційних можливостей учнів, вироблення і закріплення у них навичок освіти впродовж життя.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок: розвиток дітей і молоді – це об'єктивний і водночас керований процес взаємодії кількісних і якісних соціальних змін, в ході яких проходить становлення особистості як суб'єкта суспільного виробництва і суспільного життя.

Розглядаючи процес виховання індивіда як складний багатофакторний процес, необхідно враховувати об'єктивні і суб'єктивні детермінанти, які мають істотний вплив на формування сімейних цінностей в учнів. Завдання педагогів, полягає у формуванні та розвитку сімейних цінностей в учнів, вирішенні пізнавальних проблем і завдань, які стосуються сімейного виховання старшокласників.

У статті ми розглянули лише невелике коло питань, які можуть бути предметом уваги подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Ю. С. Неблагополучна сім'я як чинник розвитку агресивної поведінки у підлітків/ Ю. С. Андреев// Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2013. №13 (272), Ч.IV, С. 74–79.
2. Барський В. С. Сім'я: щастя, обов'язок, відповідальність (деякі питання підготовки молоді до сімейного життя) / Володимир Сидорович Барський. К.: Знання, 1971. 32 с.
3. Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї. Початкова школа. 1994. №2. С. 8–10.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
5. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї. К.: МАУП, 2001. 96 с.
6. Буніна Л. М. Соціально-педагогічний підхід до розуміння сутності батьківства. Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал. 2004. № 4. С. 145–150.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
8. Допомога батькам у вихованні дітей: [методичні рекомендації для соціальних працівників]/ Т. В. Кравченко, І. М. Трубавіна. К.: ДЦССМ, 2004. 100 с.
9. Дьоміна Г. А. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2008. 310 с.
10. Історична педагогіка/ за ред. проф. М. В. Левківського, доктор. пед. наук О. А. Дубасенюк. Житомир: Житомир. держ. пед. універ., 1999. 336 с.

REFERENCES

1. Andrejev Ju. S. Neblagopoluchna sim'ja jak chynnyk rozvytku agresyvnoji povedinky u pidlitkiv. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Lugans'k, 2013. №13 (272), Ch.IV, S. 74–79. [in Ukrainian].
2. Bars'kyj V. S. Sim'ja: schastja, obov'jazok, vidpovidal'nist' (dejaki pytannja pidgotovky molodi do simejnogo zhyttja). K.: Znannja, 1971. 32 s. [in Ukrainian].
3. Beh I. D. Osobystist' narodzhujet'sja v sim'ji. Pochatkova shkola. 1994. №2. S. 8–10. [in Ukrainian].
4. Beh I. D. Vyhovannja osobystosti : pidruchnyk. K. : Lybid', 2008. 848 s. [in Ukrainian].
5. Bondarchuk O. I. Psyhologija sim'ji. K.: MAUP, 2001. 96 s. [in Ukrainian].
6. Bunina L. M. Social'no-pedagogichnyj pidhid do rozuminnja sutnosti bat'kivstva. Pedagogika i psyhologija profesijnogo osvity: Naukovo-metodychnyj zhurnal. 2004. № 4. S. 145–150. [in Ukrainian].
7. Vaschenko G. Vyhovnyj ideal. Poltava: Red. gaz. «Poltavs'kyj visnyk», 1994. 191 s. [in Ukrainian].
8. Dopomoga bat'kam u vyhovanni ditej: [metodychni rekomendaciji dlja social'nyh pracivnykiv] / T. V. Kravchenko, I. M. Trubavina. K.: DCSSM, 2004. 100 s. [in Ukrainian].
9. D'omina G. A. Rozvytok osobystisnoji zrilosti starshoklasnykiv schodo podruzhn'ogo zhyttja: dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.07. K., 2008. 310 s. [in Ukrainian].
10. Istorychna pedagogika / za red. prof. M. V. Levkivs'kogo, doktor. ped. nauk O. A. Dubasenyuk. Zhytomyr: Zhytomyr. derzh. ped. univer., 1999. 336 s. [in Ukrainian].